

SVEUČILIŠTE U SPLITU
EKONOMSKI FAKULTET

ZAVRŠNI RAD

UTJECAJ KRIZE NA STANDARD STUDENATA

Mentor:

Prof. dr. sc. Dejan Kružić

Student:

Jelena Vuljan

Split, srpanj 2017

SADRŽAJ

1.UVOD	3
1.1. Definicija problema	3
1.2. Cilj rada.....	3
1.3. Metode rada	3
1.4. Struktura rada	4
2. DEFINIRANJE I IDENTIFIKACIJA POSLOVNE KRIZE	5
2.1. Pojam i obilježja poslovne krize.....	5
2.2. Izvori poslovne krize	8
2.3. Uzroci poslovne krize	10
2.4. Posljedice poslovne krize.....	12
2.5. Proces upravljanja poslovnim krizom	13
3. KRIZA U HRVATSKOM GOSPODARSTVU.....	16
3.1. Kriza u svijetu	16
3.2. Kriza u Hrvatskoj	19
3.3. Utjecaj krize na studente	24
4. EMPIRIJSKO ISTRAŽIVANJE UTJECAJA KRIZE NA STANDARD STUDENATA	25
4.1. Rezultati istraživanja	25
5. ZAKLJUČAK.....	33
LITERATURA	35
SAŽETAK	37
SUMMARY	37
POPIS SLIKA.....	38
POPIS TABLICA	38

POPIS GRAFIKONA	38
PRILOG 1: ANKETNI UPITNIK.....	39

1.UVOD

1.1. Definicija problema

U hrvatskom gospodarstvu kriza je manifestirana kroz otežanu prodaju i naplatu, a izvori financiranja su teško dostupni i skupi.

1.2. Cilj rada

Cilj ovog rada je utvrditi i analizirati je li kriza utjecala na standard studenata i na koji način se to odrazilo.

1.3. Metode rada

Teorijski dio rada se temelji na prikupljanju i analiziranju relevantne stručne i znanstvene literature, te izvođenju novih spoznaja na temelju dosadašnjih empirijskih analiza.

Metode koje će se koristiti u ovom završnom radu su¹:

Metoda analize – postupak raščlanjivanja složenih pojmova na jednostavnije dijelove i elemente

Metoda sinteze – postupak znanstvenog istraživanja i objašnjavanja stvarnosti putem sinteze jednostavnijih sudova u složenije

Metoda deskripcije – postupak jednostavnog opisivanja činjenica, procesa i predmeta u prirodi te njihovih empirijskih potvrđivanja odnosa i veza, ali bez znanstvenog tumačenja i objašnjavanja.

Metoda indukcije – postupak u kojem se na temelju pojedinačnih zapažanja dolazi do općih podataka

Metoda dedukcije – postupak u kojem se iz općih sudova izvode posebni i pojedinačni zaključci.

¹ Zelenika, R., (2000): Metodologija i tehnologija izrade znanstvenog i stručnog djela, Ekonomski fakultet Rijeka

Metoda klasifikacije – postupak sistematske i potpune podjele općega pojma na posebne, u okviru opsega pojma

Metoda komparacije – postupak u kojem se utvrđuju sličnosti i razlike usporedbom istih postupaka i činjenica

Anketna metoda – postupak u kojem se uz pomoć anketnog upitnika dolazi do određenih podataka i mišljenja ispitanika.

Uz upotrebu statističkog programa za računala *SPSS* (eng. *Statistical Package for the Social Sciences*) koji je prilagođen ekonomskim istraživanjima u empirijskom dijelu rada provodit će se odabrani statistički testovi.

1.4. Struktura rada

Rad se sastoji od 5 poglavlja.

Uvodni dio se sastoji od problema istraživanja, cilja rada, metoda koje su se koristile u radu te strukture rada.

U drugom poglavlju teorijski se obrađuje pojam krize, uzroci, izvori i posljedice krize.

U trećem poglavlju poseban naglasak stavljamo na krizu u svijetu te krizu u hrvatskom gospodarstvu te njene posljedice na Hrvatsku.

Kroz četvrto poglavlje predstaviti će se empirijsko istraživanje kroz provedenu anketu među studentima.

Peto poglavlje odnosi se na zaključna razmatranja. Na kraju rada će se prikazati korištena literatura, sažetak rada, summary, popis slika, tablica, grafova te prilog.

2. DEFINIRANJE I IDENTIFIKACIJA POSLOVNE KRIZE

2.1. Pojam i obilježja poslovne krize

Kriza (grč. krisis) je prijelom, prolazno teško stanje koje se javlja u svakom društvenom, prirodnom i misaonom procesu. U staroj Grčkoj riječ 'kriza' označavala je odluku, izbor, opasnost, preokret, razlučivanje i odlučivanje. U samoj biti krize jest da treba odlučiti, a još nije odlučeno.²

Poslovnu krizu možemo opisati kao situaciju u kojoj poduzeće dođe iznenada, čak i bez svoje krivnje te je možemo definirati kao neplaniran i neželjen proces koji ima ograničen vijek trajanja i mogućnost utjecanja, koji šteti primarnim ciljevima.³

Krizu možemo opisati i kao kritični događaj, koji ako se ne rukuje na odgovarajući način i pravodobno može imati štetne posljedice, te se može pretvoriti i u katastrofe.⁴

Uobičajeno se ističu naredne faze procesa krize⁵:

- ✓ potencijalna,
- ✓ latentna, i
- ✓ akutna faza,

ovisno o stupnju opažanja, stupnju posljedica te vremenskoj dimenziji. Slika 1. prikazuje nam te faze kriznog procesa.

² Osmanagić-Bedenik, N. (2007): Kriza kao šansa: kroz poslovnu krizu do poslovnog uspjeha. 2 dopunjeno izdanje Zagreb: Školska knjiga, str. 12.

³ Sučević, D. (2010): Krizni menadžment: vodič kroz planiranje, prevenciju i oporavak (s primjerima iz prakse). Zagreb: Lider press, str. 12.

⁴ <http://www.businessdictionary.com/definition/crisis.html> (20.04.2017)

⁵ Osmanagić-Bedenik, N. (2010): Krizni menadžment: teorija i praksa. Zbornik Ekonomskog fakulteta u Zagrebu, 8(1), str. 106.

Slika 1. Faze kriznog procesa

Izvor: Osmanagić-Bedenik, N. (2007): Kriza kao šansa: kroz poslovnu krizu do poslovnog uspjeha. 2 dopunjeno izdanje Zagreb: Školska knjiga, str. 19.

Potencijalna kriza nije stanje krize, već je to samo mogućnost pojave krize. Kombinacija poslovnih odluka i aktivnosti s nepovoljnim razvojem mogu uzrokovati ili pojačati moguću krizu. Potencijalni uzroci poslovne krize postoje u situaciji kada pojedinačni rizik ili njihovo kumuliranje uz druge okolnosti postaju opasnost za ostvarivanje primarnih poslovnih ciljeva.

Latentna kriza stanje je u kojem se iz potencijalne mogućnosti razvila opasnost ali je skrivena i ne može se identificirati uobičajenim ekonomskim instrumentima. Za spoznaju latentne krize potrebni su senzibilniji instrumenti a jedan od njih je indikator ranog upozorenja. Takvu krizu obilježava relativno veliki vremenski horizont za djelovanje; kod latentne krize ima dovoljno prostora da se pored uočavanja vlastitih snaga i slabosti te vanjskih prilika i prijetnji razmotre rizici i šanse daljnjeg razvoja (SWOT analiza).

Akutna kriza treći je stadij razvoja krize u kojem su simptomi neposredno vidljivi u poslovnim procesima i u poslovnim podacima. Akutna kriza potiče strukturalne promjene i promjene u ponašanju te se otvaraju potpuno nove potencijalne šanse. Ova kriza podrazumijeva mali vremenski horizont i visoki pritisak za djelovanje kad su potrebne brze i prave odluke uz istodobno ograničene mogućnosti djelovanja, tako da su akutne krize značajan generator promjena.⁶

Tipologija poslovnih kriza uzima u obzir ove kriterije razlikovanja⁷:

- ✓ uzrok krize: eksterno i interno uzrokovane poslovne krize

⁶ Osmanagić-Bedenik, N. (2010): Krizni menadžment: teorija i praksa. Zbornik Ekonomskog fakulteta u Zagrebu, 8(1), str. 107.

⁷ Osmanagić-Bedenik, N. (2007): Kriza kao šansa: kroz poslovnu krizu do poslovnog uspjeha. 2 dopunjeno izdanje Zagreb: Školska knjiga, str. 17.

- ✓ broj uzroka krize: unikauzalno i multikauzalno uzrokovane poslovne krize
- ✓ trajanje krize: kratkotrajne i dugotrajne poslovne krize
- ✓ stupanj opažanja: potencijalne, latentne i akutne krize
- ✓ ovladivost kriznim procesom: konačno ovladive, privremeno ovladive i neovladive poslovne krize
- ✓ vrsta posljedica: krize s pretežito destruktivnim ili pretežito konstruktivnim posljedicama
- ✓ lokalizacija posljedica: krize s pretežito internim ili pretežito eksternim posljedicama
- ✓ ciljevi poduzeća: strategijska kriza, kriza uspjeha, kriza likvidnosti
- ✓ stadij krize: kriza opasna za opstanak poduzeća i kriza koja uništava poduzeće te ono ne postoji više u dosadašnjem obliku
- ✓ predvidivost krize: predvidive i nepredvidive

Kriza ugrožava sposobnost preživljavanja organizacije, onemogućava ostvarivanje ciljeva, a ponekad i njihov opstanak. Kriza ne utječe negativno samo na javni lik organizacije ili poduzeća, već i na njezinu sposobnost normalnog funkcioniranja te na osobni imidž vodećih menadžera.⁸

Simptomi krize vidljivi su i u financijskom području i u području ostvarenja učinaka. U financijskom području simptomi krize su⁹:

- ✓ smanjenje novčanog toka
- ✓ smanjenje likvidnosti
- ✓ smanjenje prometa
- ✓ povećanje stupnja zaduženosti
- ✓ smanjenje rentabilnosti

⁸ Kešetović, Ž., Toth, I., (2012): Problemi kriznog menadžmenta, Veleučilište Velika Gorica, str. 264.

⁹ Osmanagić-Bedenik, N. (2007): Kriza kao šansa: kroz poslovnu krizu do poslovnog uspjeha. 2 dopunjeno izdanje Zagreb: Školska knjiga, str. 21.

Simptomi krize u području ostvarenja učinaka promatraju se putem pojedinih područja¹⁰:

- ✓ u području proizvodnje; smanjenje proizvodnosti, smanjenje stupnja iskorištenja kapaciteta, porast škarta i otpada, porast opterećenja fiskalnih troškova
- ✓ u području prodaje; smanjenje tržišnog udjela, smanjenje narudžbi, kašnjenje u rokovima i sl.
- ✓ u području nabave; povećanje dana vezivanja zaliha, povećanje učestalosti grešaka, porast kašnjenja isporuka i sl.
- ✓ u području zaposlenika; nezadovoljstvo radnika i štrajkovi, visoka stopa fluktuacije
- ✓ u tehnološkom području; smanjenje stupnja istraživanja i razvoja, smanjenje stupnja investiranja, porast neefikasnosti poslovnog procesa.

Postoje tri tipa poduzeća koja zapadaju u krize. Prvi tip su mala poduzeća koja nikada ne ostvare zadovoljavajuću razinu poslovanja. Posluju vrlo kratko te otprilike 50% poduzeća propadne tijekom pet godina od osnivanja. Osnivači ovog reda najčešće su inženjeri, tehničari i ekonomisti. Drugi tip predstavljaju poduzeća koja dovoljno narastu, vrlo često uz spektakularan rast prije nego što propadnu. Njihovi osnivači su superprodavači, rođeni vođe, nemirne osobe koje vrve idejama. Poduzeća trećeg reda su zrela poduzeća s relativno dugom poviješću poslovanja koja su nekad bila uspješna i ostvarivala značajan rast, ali postala troma i gube kontakt s tržištem i potrebama kupaca.¹¹

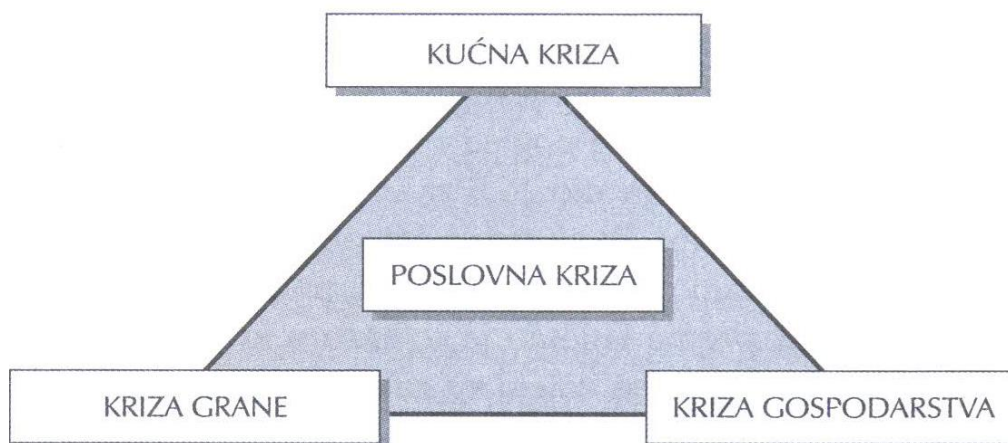
2.2. Izvori poslovne krize

Kada je riječ o poslovnoj krizi pitanje koje se uvijek postavlja je odakle dolaze negativni poticaji te gdje su njeni izvori. Često se nameće da su izvori poslovne krize vanjske okolnosti iako je kriza uglavnom unutarnja što i potvrđuju empirijska istraživanja.

Razlikujemo unutarnje te vanjske izvore poslovne krize.

¹⁰ Osmanagić-Bedenik, N. (2007): Kriza kao šansa: kroz poslovnu krizu do poslovnog uspjeha. 2 dopunjeno izdanje Zagreb: Školska knjiga, str. 22.

¹¹ Buble, M., Cingula, M., Dulčić, Z., et al. (1997): Strateški menadžment, Zagreb: Sinergija, str. 98.

Slika 2. Izvori poslovne krize

Izvor: Osmanagić-Bedenik, N. (2007): Kriza kao šansa: kroz poslovnu krizu do poslovnog uspjeha. 2 dopunjeno izdanje Zagreb: Školska knjiga, str. 24

Slika 2. pokazuje nam izvore poslovne krize koji se dijele na kućnu krizu, krizu grane i krizu gospodarstva. Unutarnji izvori poslovne krize „kućne krize“ nalaze se u samom poduzeću i načinu njegova poslovanja. Menadžment se smatra najodgovornijim za unutarnju poslovnu krizu budući da ima najveću odgovornost za način poslovanja poduzeća. „Kućne krize“ najčešći i najopasniji su izvori određenog poduzeća i posljedice su greški top-menadžmenta.

Osnovna greška menadžmenta leži u tome što poduzeće ne promatra kao promjenjiv organizam u promjenjivoj okolini što dovodi do slabijeg prilagođavanja poduzeća, a u konačnici uzrokuje krizu.¹²

Krizu grane čine krize kupaca te su to opasnosti koje dolaze iz uže okoline poduzeća. Krizu grane obilježava stagnacija, zastarijevanje ili pomlađivanje specifičnih tržišta. Kriza gospodarstva predstavlja kratkoročno i srednjoročno pogoršanje ukupnoga gospodarskog razvoja. Ova kriza manifestira se na razini poduzeća zbog toga što ovisi o konjunktornom razvoju te se 'na ispitu' nalazi sposobnost poduzeća, tj. menadžmenta u prilagođavanju promjenama.¹³

¹² Osmanagić-Bedenik, N. (2007): Kriza kao šansa: kroz poslovnu krizu do poslovnog uspjeha. 2 dopunjeno izdanje Zagreb: Školska knjiga, str. 25.

¹³ Osmanagić-Bedenik, N. (2007): Kriza kao šansa: kroz poslovnu krizu do poslovnog uspjeha. 2 dopunjeno izdanje Zagreb: Školska knjiga, str. 26. i 27.

Vanjski izvori krize proizlaze iz nepovoljnog razvoja okoline, što se često negativno odražava na poslovanje. Riječ je o teškom zadatku procjene budućeg razvoja mnogoslojne okoline i ocjene njezine važnosti za vlastito poduzeće. Vanjski izvor krize ne može se spriječiti odnosno pojedino poduzeće ne može utjecati na razvoj događaja u grani ili u gospodarstvu.

U takvim primjerima važno je razviti i koristiti se instrumentima koji će menadžment poduzeća pravodobno upozoriti na moguća negativna kretanja koji će menadžment poduzeća pravodobno upozoriti na moguća kretanja u okolini (kriza grane ili gospodarstva). Cilj pravodobnog upozorenja je „dobivanje vremena“ za učinkovitu prilagodbu poduzeća budućim promjenama.¹⁴

2.3. Uzroci poslovne krize

Pitanje uzroka poslovne krize obuhvaća spoznaju strukture i međuzavisnosti uzroka i posljedice. U dosadašnjim istraživanjima analize su se temeljile na analiziranju insolventnosti i njezinih uzroka; varijable tretirane kao uzroci uglavnom su bili simptomi u akutnom stanju, a izostajalo je i slojevito, kompleksno i dinamično istraživanje međuzavisnosti različitih događaja i procesa kao uzroka poslovne krize. Istraživanje uzroka omogućuje njihovo diferenciranje na kvantitativne i kvalitativne, te vanjske i unutarnje.¹⁵

Kvantitativni uzroci krize definiraju se na temelju statističkih podataka. „Pretpostavlja se kako su uzroci stečaja ujedno i uzroci krize te se govori o obilježjima insolventnih poduzeća“¹⁶:

- ✓ pravni oblik; promatrano statistički najveća stopa insolventnosti pojavljuje se u društvima s ograničenom odgovornošću i u komanditnim društvima, dok su dionička društva manje ugrožena i dovodi se u vezu s višim stupnjem samofinanciranja
- ✓ veličina i starost poduzeća; statistike ukazuju na to da se broj insolventnih poduzeća povećava s porastom broja zaposlenih do 500, a nakon toga snažno opada. Mlada poduzeća su podložna insolventnosti te se s porastom starosti smanjuje i broj insolventnih poduzeća

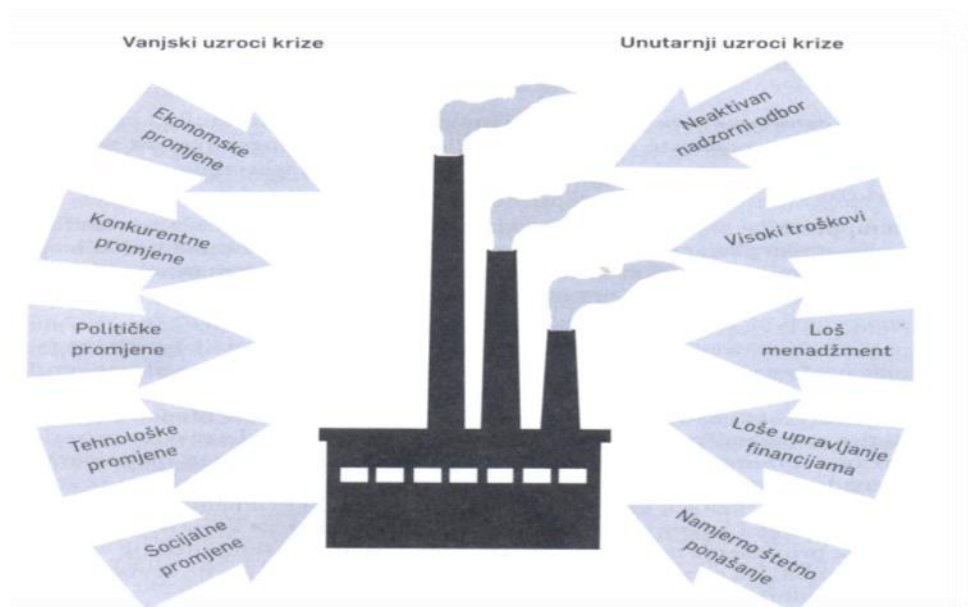
¹⁴ Osmanagić-Bedenik, N. (2007): Kriza kao šansa: kroz poslovnu krizu do poslovnog uspjeha. 2 dopunjeno izdanje Zagreb: Školska knjiga, str. 24.

¹⁵ Osmanagić-Bedenik, N. (2007): Kriza kao šansa: kroz poslovnu krizu do poslovnog uspjeha. 2 dopunjeno izdanje Zagreb: Školska knjiga, str. 28.

¹⁶ Osmanagić-Bedenik, N. (2007): Kriza kao šansa: kroz poslovnu krizu do poslovnog uspjeha. 2 dopunjeno izdanje Zagreb: Školska knjiga, str. 28.

- ✓ pripadnosti grani; neke grane djelatnosti su podložne krizama, poput građevinarstva u kojemu se javlja trećina ukupno insolventnih poduzeća.

Kvalitativne uzroke možemo podijeliti na vanjske (egzogene) te unutarnje (endogene) kao što je prikazano na slici 3.

Slika 3. Vanjski i unutarnji uzroci krize

Izvor: Sučević, D. (2010): *Krizni menadžment: vodič kroz planiranje, prevenciju i oporavak* (s primjerima iz prakse), Zagreb: Lider press, str. 28.

Vanjski (egzogeni) uzroci kako sama riječ govori, nastaju izvan organizacije u okolini. Smatra se da organizacija nema nekog bitnog utjecaja na vanjske uzroke.¹⁷ Njih možemo podijeliti na¹⁸:

- ✓ prirodne katastrofe i nesreće – vanjski uzročnici krize koji nastupaju iznenada i najčešće se za njih poduzeća ne mogu dovoljno dobro pripremiti, ali mogu utjecati na poslovanje poduzeća, uzrokujući nepredviđene materijalne troškove koji mogu biti ključni za prestanak rada poduzeća

¹⁷ Tomić, Z., Milas, Z., (2007): *Strategija kao odgovor na krizu*, Politička misao : časopis za politologiju, Zagreb, str. 141.

¹⁸ Legčević, J.,Taučer, K. (2014): *Krizni menadžment u funkciji nove teorije menadžmenta*, Ekonomski vjesnik : Review of Contemporary Entrepreneurship, Business, and Economic Issues, Osijek, str. 201.

- ✓ političke i društvene promjene – one uzrokuju organizacijske promjene uslijed promjene uprave i nadzornih odbora, zbog čega dolazi do organizacijske krize jer je potrebno određeno vrijeme za uhodavanje novih članova menadžmenta
- ✓ gospodarske krize
- ✓ recesije
- ✓ promjene na tržištu – poput recesija i gospodarskih kriza, promjene na tržištu mogu biti očekivane te se poduzeće može prilagoditi njima ukoliko menadžment realno prati događanja na tržištu.
- ✓ sigurnosno okruženje itd.

Krize često nastaju unutar jedne organizacije, nisu često vidljive a u njih spadaju¹⁹:

- ✓ narušeni međuljudski odnosi
- ✓ nestručnost i nemoral uprave
- ✓ loša organizacija rada
- ✓ korupcija
- ✓ nepostojanje korporacijske kulture
- ✓ loši uvjeti rada
- ✓ nerealni ciljevi sindikata
- ✓ nedostatak komunikacije

2.4. Posljedice poslovne krize

Posljedice krize definiraju se najčešće kao oslobođenje iz zapletene situacije. Pojava teškoća često otkriva iracionalnost određenih pogleda i pravila, te je razvoj prouzrokovan krizom ne samo poželjan već i nužan za napredak i evoluciju pojedinca, društva i poduzeća. Krize vode odlučujućoj novoj promjeni ponašanja sve do preispitivanja aktualnih poslovnih ciljeva. To se ne odnosi samo na zaposlenike i na menadžment poduzeća u krizi već i na njegove dobavljače, kupce, vlasnike i financijske institucije. Razlikujemo interne i eksterne subjekte koji utječu na posljedice krize. U interne subjekte ubrajaju se zaposlenici i vlasnici poduzeća,

¹⁹ Legčević, J.,Taučer, K. (2014): Krizni menadžment u funkciji nove teorije menadžmenta, Ekonomski vjesnik : Review of Contemporary Entrepreneurship, Business, and Economic Issues, Osijek, str. 201.

dok se u eksterne subjekte ubrajaju svi oni koji su poslovno ili drukčije povezani s poduzećem.²⁰

Kriza je do sada uzrokovala niz socijalnih i ekonomskih posljedica, a među njima se nalaze²¹:

- ✓ povećanje nezaposlenosti
- ✓ smanjenje bruto domaćeg proizvoda
- ✓ smanjenje stranih direktnih investicija
- ✓ teže dobivanje kredita
- ✓ upadanje u dužničku krizu
- ✓ upotreba protekcionizma
- ✓ gubljenje povjerenja
- ✓ pad ulaganja i likvidnosti
- ✓ kriza Svjetske trgovinske organizacije

Prema podacima svjetske trgovinske organizacije obujam trgovinske razmjene u 2007. godini je bio manji za 9% nego u 2008. godini. Cijene nafte, obojenih metala, automobila te niza proizvoda i usluga bile su značajno niže u 2009. godini nego u 2008. godini. Tada su bile pogođene zemlje koje su imale visoke izvozne koeficijente, a to su Singapur, Hong-Kong, Nizozemska, Belgija, Slovačka, Irska, Mađarska, Slovenija.²²

2.5. Proces upravljanja poslovnom krizom

Upravljanje krizom je disciplina koja se bavi rizicima i njihovim izbjegavanjem, a uključuje pripreme za katastrofe prije nego se dogode, odgovor na njih te potporu društvu i njegovu ponovnu izgradnju nakon nesreća.²³ Može se podijeliti na upravljanje u širem smislu koje obuhvaća širok spektar aktivnosti poduzeća usmjerenih na krizu te na upravljanje u užem

²⁰ Osmanagić-Bedenik, N. (2010): Krizni menadžment: teorija i praksa, Zbornik Ekonomskog fakulteta u Zagrebu, 8(1), str. 104.

²¹ <https://www.boundless.com/economics/textbooks/boundless-economics-textbook/economic-crises-33/fundamentals-of-banking-crises-132/consequences-of-banking-crises-525-12621/> (21.04.2017)

²² Nardi, M., French, E., Benson, D. (2012): Consumption and the Great Recession, Economic Perspectives, Federal Reserve Bank of Chicago, issue Q I, str. 5-16.

²³ Majić, J., Manucci, M. (2011): Jezična analiza prevedenice 'krizno upravljanje', Zbornik radova IV. Međunarodne konferencije Dani kriznog upravljanja, str. 100.- 113.

smislu koje obuhvaća aktivnosti vezane uz djelovanje za vrijeme krize tj. ovladavanja krizom.²⁴

Upravljanje krizom obuhvaća²⁵:

- ✓ Postavljanje cilja
- ✓ Strategija vođenja krize
- ✓ Plan: što + kada, gdje + kako
- ✓ Stvaranje – izazivanje krize
- ✓ Vođenje – upravljanje krizom
- ✓ Rješavanje krize (ili njeno produbljivanje)
- ✓ Ostvarivanje cilja (ili krah, gubitak)

Kao što možemo vidjeti na slici 4. upravljanje krizom obuhvaća²⁶:

1. anticipativno upravljanje krizom, tj. preventivno djelovanje, sprječavanje krize (uvođenje mjera opreza, prevencije),
2. identifikaciju krize (je li nastupila, kako ju prepoznati, koje je snage),
3. reaktivno upravljanje krizom, tj. ovladavanju krizom (što učiniti kako bi se uspješno 'izašlo' iz krize).

²⁴ Osmanagić-Bedenik, N. (2007): Kriza kao šansa: kroz poslovnu krizu do poslovnog uspjeha. 2 dopunjeno izdanje Zagreb: Školska knjiga, str. 39.

²⁵ Zavišić, Ž., Bilić, I., Zavišić, S., (2011): Interna komunikacija u kriznim situacijama, Zbornik radova IV. Međunarodne konferencije Dani kriznog upravljanja, str. 165.

²⁶ Osmanagić-Bedenik, N. (2007): Kriza kao šansa: kroz poslovnu krizu do poslovnog uspjeha. 2 dopunjeno izdanje Zagreb: Školska knjiga, str. 55.

Slika 4. Faze procesa upravljanja krizom

Izvor: Osmanagić-Bedenik, N. (2007): Kriza kao šansa: kroz poslovnu krizu do poslovnog uspjeha. 2 dopunjeno izdanje Zagreb: Školska knjiga, str. 55.

Anticipativno upravljanje krizom ili preventivno djelovanje najbolji je način upravljanja krizom. Ostvaruje se jačanjem individualne i socijalne kompetentnosti uprave i uporabom instrumenata koji omogućavaju prijelaz na novi smjer. U najvažnije instrumente ubrajaju se bonitet poduzeća, politika fleksibilnosti, upravljanje rizicima te sustav ranog upozorenja. Svrha je preventivnog djelovanja uspostavljanje visoke spremnosti prema latentno pristupnim i budućim promjenama temeljenih varijabli te jačanje kompetentnosti menadžmenta.²⁷

Identifikacijom poslovne krize odgovara se na dva ključna pitanja²⁸:

1. Jesmo li u krizi?
2. Ako da, kojeg je intenziteta?

Reaktivno upravljanje krizom (ovladavanje krizom) podrazumijeva pitanje kako izaći iz krize: vlastitim snagama, pomoću banaka i trećih (vjerovnika, dobavljača, itd.) ili je stanje takvo da je likvidacija jedino moguće rješenje. To je restrukturiranje budućnosti poduzeća, koje može ići u dva smjera, obnavljanje poduzeća (sanacija) i likvidacija.²⁹

²⁷ Funda, D., (2011): Doprinos međunarodnih norma u rješavanju poslovnih kriza, Časopis za ekonomiju i politiku tranzicije, Tuzla, str. 4.- 6.

²⁸ Osmanagić-Bedenik, N. (2007): Kriza kao šansa: kroz poslovnu krizu do poslovnog uspjeha. 2 dopunjeno izdanje Zagreb: Školska knjiga, str. 161.

²⁹ Osmanagić-Bedenik, N. (2007): Kriza kao šansa: kroz poslovnu krizu do poslovnog uspjeha. 2 dopunjeno izdanje Zagreb: Školska knjiga, str. 205.

3. KRIZA U HRVATSKOM GOSPODARSTVU

Iako su ekonomisti Robert Schiller 2005. godine i Nouriel Roubini 2007. godine najavili globalnu financijsku krizu koja je nastala 2008. godine i koja još traje, podcijenili su njene globalne utjecaje. Roubini je izjavio: „prema tome, ne očekujem globalnu recesiju već znatno usporavanje – trgovački, financijski i tečajni kanali prenositi će krizu na neki način... Mislim da je zapravo paradoksalno, najvjerojatnija prva žrtva tvrdog prizemljenja u SAD-u ona koju se smatra najudaljenijom od krize – Kina“.³⁰

3.1. Kriza u svijetu

Pod velikim pritiskom u posljednjih nekoliko desetljeća su globalna financijska tržišta. Započelo je povećanim gubicima na američkim drugorazrednim hipotekama te se raširilo izvan granica SAD-a i izvan hipotekarnog tržišta.

Sve je počelo gospodarskom liberalizacijom koja nije dobila potrebnu demokratsku protutežu, te je diljem svijeta došlo do povećanja udjela dobiti u nacionalnom dohotku, a osobito dobiti financijskog sektora.³¹

Banke u SAD-u počele su davati sekundarne (hipotekarne) kredite te je počela financijska propast modernog svijeta. Ovi krediti bili su pravi pogodak za sve one koji su bili previše zaduženi – najsiromašnijoj trećini američkog stanovništva zajmodavci su obećavali „jeftine“ kredite bez većih provjera o primanjima, s fleksibilnim rokovima otplate i niskom početnom kamatom. Na početku svi su bili na dobitku, kompanije zajmodavci profitirale su od visokih kamata, a klijenti su ulazili u „bolji“ život bez veće muke međutim s novostečenim stambenim objektom kao zalogom ulazili su u nove kredite i dugove.

Banke nisu računale da rast cijena ne može trajati zauvijek već da mora doći i vrijeme kada će cijene nekretnina pasti.³²

Nakon što je tržište nekretnina doživjelo pad cijena, mnogi su ostali u nemogućnosti da otplate hipoteke s rastućim kamatama koje su tada bile veće od same vrijednosti nekretnina kojima je cijena drastično pala. Ljudi su izgubili svoje domove, banke završile sa mnogo

³⁰ Prohaska, Z., Draženović Olgić, B., Suljić, S. (2011): Uloga banaka u recesiji hrvatskog gospodarstva, Zagreb, str. 201.

³¹ <http://ekonomskiportal.com/gospodarska-kriza-21-stoljeca/> (08.03.2017)

³² Weifang, L., Xiangyang, Y. (2014) The Impact of the Global Financial Crisis on Mortgage Pricing and Credit Supply, Journal of International Financial Markets, Institutions and Money, vol. 29, issue C, 336-363, str. 2.

nekretnina koje ne mogu prodati, a to je uzrokovalo urušavanje desetak financijskih kuća kojima su hipotekarni krediti bili glavni posao.³³

Bankrot američke investicijske banke Lehman Brothers koja je postojala između 1850. i 2008. godine te njeni veliki gubitci direktno su utjecali na stvaranje velike krize u globalnom financijskom sektoru. Objavom bankrota, 15. rujna 2008. godine, dionice Lehman Brothersa urušile su se za gotovo 95%, to je izazvalo veliku nevjericu na cjelokupnom svjetskom financijskom tržištu te uzrokovalo najveću krizu od gospodarske krize 1929. godine.³⁴

Zbog kolapsa velikih financijskih institucija u SAD-u po cijelom svijetu se kriza brzo proširila te je rezultirala problemima i u europskom bankarskom sektoru. Pogođena je bila i Njemačka koja je morala spašavati svoju Hypo Real Estate, holdinšku kompaniju sa sjedištem u Münchenu koja se sastoji od nekoliko investicijskih banaka s fokusom na nekretninama. Nakon dugih i mukotrpnih pregovora spasilački plan je ipak postignut. Francuska je također dokapitalizirala svoje banke s 11 milijardi eura, a spašene su Crédit Agricole, BNP i Société Générale. Britanski bankarski sustav tražio je poticaj te je država odlučila dokapitalizirati velike banke kao što su Royal Bank of Scotland, HBOS, Lloyds TSB i Barclays. Nizozemska je izvlačila svoj ING s 10 milijardi eura, a Islandani su izgubili polovicu svega što su imali jer se Island okoristio previše u doba kreditne ekspanzije.³⁵

Financijska kriza više je pogodila Europu nego SAD, a to pokazuju podaci iz 2009. godine. Realni BDP eurozone smanjen je za oko -4,1%, a realni BDP SAD-a za oko -2,4%. Financijska kriza ostavila je veći utjecaj na eurozonu, a u 2010. i 2011. godini dolazi do gospodarskog oporavka, kada je BDP SAD-a ostvario viši rast nego BDP eurozone.³⁶

Prvi sastanak zemalja G20 te Španjolske i Nizozemske održan je 14. Studenoga 2008. godine u Washingtonu sa svrhom savjetovanja o utvrđivanju osnova za reformu financijskog tržišta. Zajednički cilj bio je pronaći međunarodne propise za izbjegavanje ponavljanja takve krize.³⁷

³³ <https://crnacronika.wordpress.com/2008/12/19/gospodarska-kriza-kuga-21stoljeca/> (09.03.2017)

³⁴ <http://ekonomskiportal.com/posrnuli-divovi/> (11.03.2017)

³⁵ <http://ekonomskiportal.com/gospodarska-kriza-21-stoljeca/> (10.03.2017)

³⁶ Prohaska, Z., Draženović Olgić, B., Suljić, S. (2011): Uloga banaka u recesiji hrvatskog gospodarstva, Zagreb, str. 201.- 202.

³⁷ <http://ekonomskiportal.com/gospodarska-kriza-21-stoljeca/> (10.03.2017)

Kao posljedica financijske krize dolazi do smanjivanja agregatne potražnje koja dovodi do smanjivanja količine proizvodnje, a time i do smanjene potražnje za radnom snagom. Kriza se brzo proširila po svijetu, slabila je gospodarstva, smanjivala kapacitete poduzeća i ostavljala milijune ljudi bez posla.³⁸

Postoji pet glavnih mehanizama širenja krize³⁹: izravni realni kanal potaknut financijskim akceleratorom/deceleratorom, bankovni bilančni kanal/kanal gubitka, kamatni kanal, fiskalni kanal i kanal kompleksnosti.

Izravni realni kanal potaknut financijskim akceleratorom/deceleratorom - s obzirom da je kriza započela na američkom tržištu nekretnina, na njemu je i prvotno došlo do pada tržišne vrijednosti nekretnina i dionica što je rezultiralo smanjenjem neto vrijednosti i kapaciteta za zaduživanje privatnog sektora. Došlo je do smanjenja uvoza na američkom tržištu, a ujedno i do smanjenja dohodaka i u ostalim državama svijeta koje su ovisile o trgovini sa SAD-om. Dolazi do negativnog akceleratora jer i u tim državama dolazi do pada vrijednosti imovine. Ovaj kanal je proširio krizu nastalu 2008. godine i osjetio se i 2009. godine kada je kriza bila najjača u SAD-u. Krajem 2009. godine dolazi do laganog poboljšanja na američkom tržištu, što pozitivno djeluje i na ostale države koje trguju sa SAD-om, što je obrnuti predznak navedenog kanala.

Bankovni bilančni kanal (kanal gubitka) - zbog nenaplativih zajmova imovine banaka SAD-a su počele opadati. Strah i nepovjerenje proširilo se i na Europu te su europske banke bilježile veće gubitke od američkih, a gubici su se prenijeli pomoću kanala: izlaganjem nesolventnim američkim financijskim institucijama, izravnim izlaganjem američkim hipotekarnim instrumentima te izlaganjem europskim klijentima koji zbog duboke recesije nisu mogli vraćati kredite. Ovaj kanal djeluje tako da gubici dovedu do nesposobnosti banke da nude nove rizične kredite.

Kamatni kanal - sličan je bilančnom kanalu, samo što ne djeluje kreditnim već kamatnim rizikom.

Fiskalni kanal - očituje se u tri vrste faze. Prva veza nastaje radi rasta deficita i javnog duga zbog pada poreznih prihoda. Porezni prihodi rezultat su rasta deficita i javnog duga uslijed

³⁸ Obadić, A. (2011): Utjecaj financijske krize na globalno tržište rada, Ekonomski fakultet Zagreb, str. 4.

³⁹ Prohaska, Z., Draženović Olgić, B., Suljić, S. (2011): Uloga banaka u recesiji hrvatskog gospodarstva, Zagreb, str. 206.- 208.

pada poreznih prihoda. Druga veza nastaje radi porasta javnih izdataka za spašavanje fin6ancijskih institucija. Spašavanje fin6ancijskih institucija često dovodi do povećanja javnog duga zbog potpomaganja banaka koje žele spasiti. Treća veza rezultat je vladine fiskalne ekspanzije koja ima za svrhu povećanje agregatne potražnje.

Kanal kompleksnosti - nakon svake krize dolazi do smirenja i težnje da se uspostavi ravnoteža ali ovaj kanal može dovesti do uvjeta koji nisu blizu ravnoteže. Dokazano je da mali početni pad cijena fin6ancijskih imovina dovodi do velikih fluktuacija outputa ako u fin6ancijskom sustavu postoje transakcijski troškovi i nepotpune informacije.

3.2. Kriza u Hrvatskoj

Financijska kriza u Hrvatskoj najteže je razdoblje nakon Domovinskog rata, a pojavila se zbog prelijevanja odnosno domino učinka iz okruženja. Razlog je zato što robna razmjena hrvatskog gospodarstva s članicama EU-a čini oko 60% sveukupne razmjene.⁴⁰

Na hrvatskom tržištu zabilježene su pojave koje su karakteristične i za druge države obuhvaćene krizom. Bilježi se trend pada kredita, posebno kredita namijenjenih stanovništvu te sve veći udio loših kredita. Hrvatska u uvjetima krize bilježi povećanje zaduženja države kod banaka koje su svoja likvidna sredstva ustupala državi, a ne privredi što je uzokovalo povećanje javnog duga.⁴¹

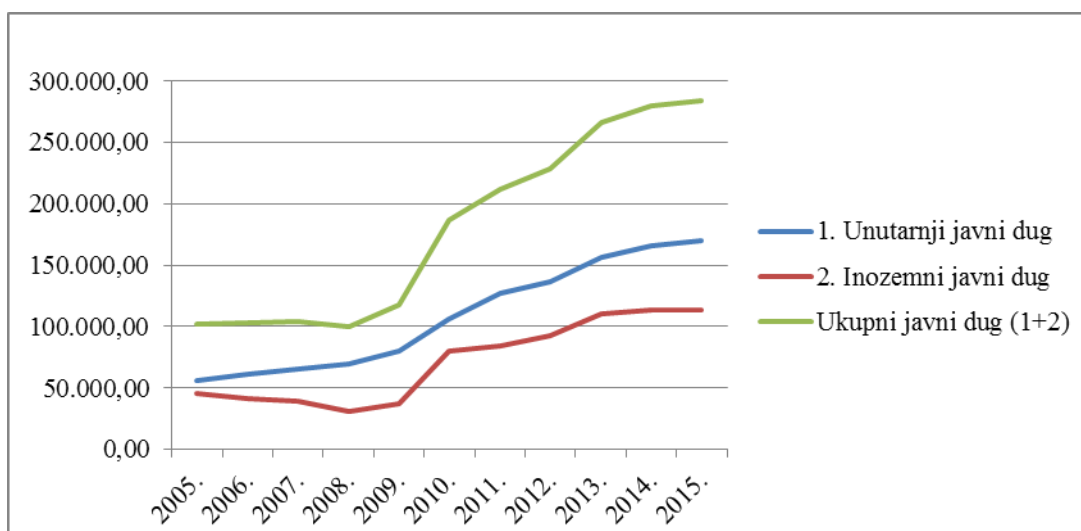
Javni dug koji je dug opće države, a uključuje središnju državu, izvanproračunske fondove i lokalnu državu. Lokalna država obuhvaća županije, gradove i općine. Javni dug Republike Hrvatske je ukupni dug središnje države, izvanproračunskih fondova te jedinica lokalne i regionalne samouprave. Ukupni javni dug dijeli se na unutarnji te inozemni javni dug.⁴²

Na grafikonu 1. prikazani su unutarnji, inozemni te ukupni javni dug Republike Hrvatske u razdoblju od 2005. do 2015. godine. Možemo vidjeti kako je ukupni javni dug od 2005. do 2008. godine bio na približno istoj razini u iznosu od oko 100 milijardi kuna, a od 2009. godine naglo je porastao te iz godine u godinu neprestano raste. Ukupni javni dug je u 2015. godini iznosio čak 283 752 000 000 kuna što je za oko 64% veći iznos nego spomenute 2005. godine.

⁴⁰ Prohaska, Z., Draženović Olgić, B., Suljić, S. (2011): Uloga banaka u recesiji hrvatskog gospodarstva, Zagreb, str. 208.

⁴¹ Benolić, M. (2012): Svjetska ekonomska kriza: razvoj utjecaj na Republiku Hrvatsku i subjektivni stavovi studenata, Pravni fakultet Zagreb, str. 120-124.

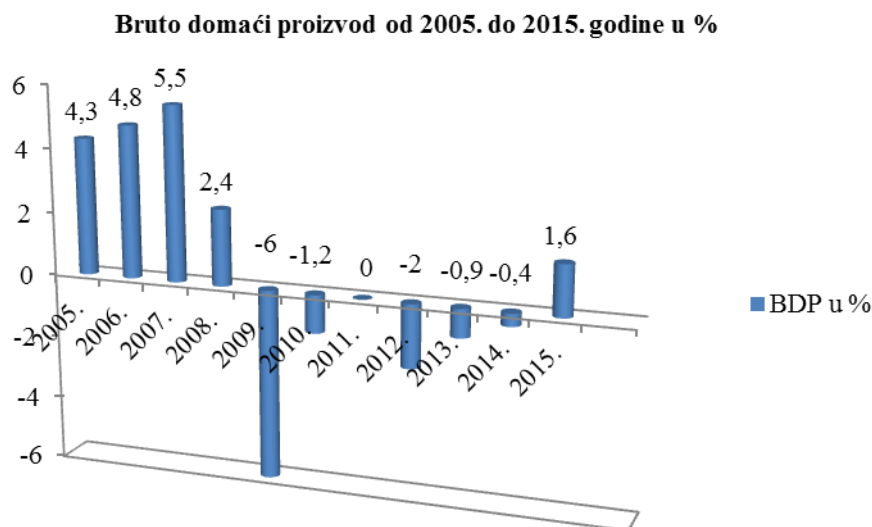
⁴² <http://www.mfin.hr/hr/javni-dug> (25.04.2017)

Grafikon 1. Javni dug od 2005. do 2015. godine (u milijunima kuna)

Izvor: Izrada autora prema : <http://www.mfin.hr/hr/javni-dug>

Kriza u Hrvatskoj se manifestirala, prvotno zaustavljanjem gospodarskog rasta, zatim smanjenjem proizvodnje i potrošnje te padom BDP-a od 6 %.

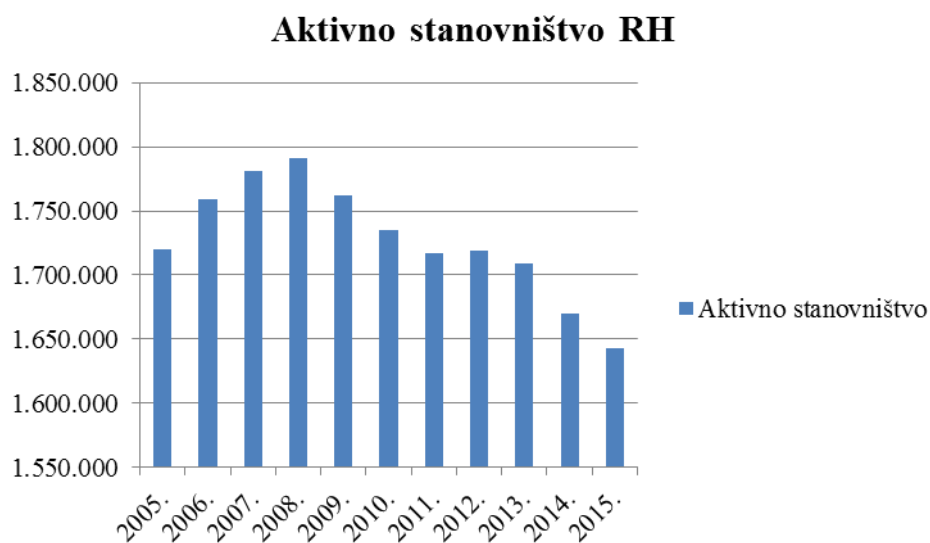
Grafikon 2. Bruto domaći proizvod od 2005. do 2015. godine u %

Izvor: Izrada autora prema : <http://www.hzz.hr/default.aspx?id=10055>

Na grafikonu 2. možemo vidjeti kako kako je BDP (bruto domaći proizvod) bio pozitivan sve do 2009. godine jer je u tom razdoblju domaća potražnja rasla po stopi višoj od 6 postotnih poena (brže od stope rasta BDP-a). 2009. godine došlo je do pada BDP ispod nule te je iznosio čak -6%. Od 2015. godine BDP je opet u blagom porastu.

Kao što možemo uočiti iz prethodna dva grafikona 2009. godina je ostala najviše zapamćena kao najkritičnija godina krize u Hrvatskoj.

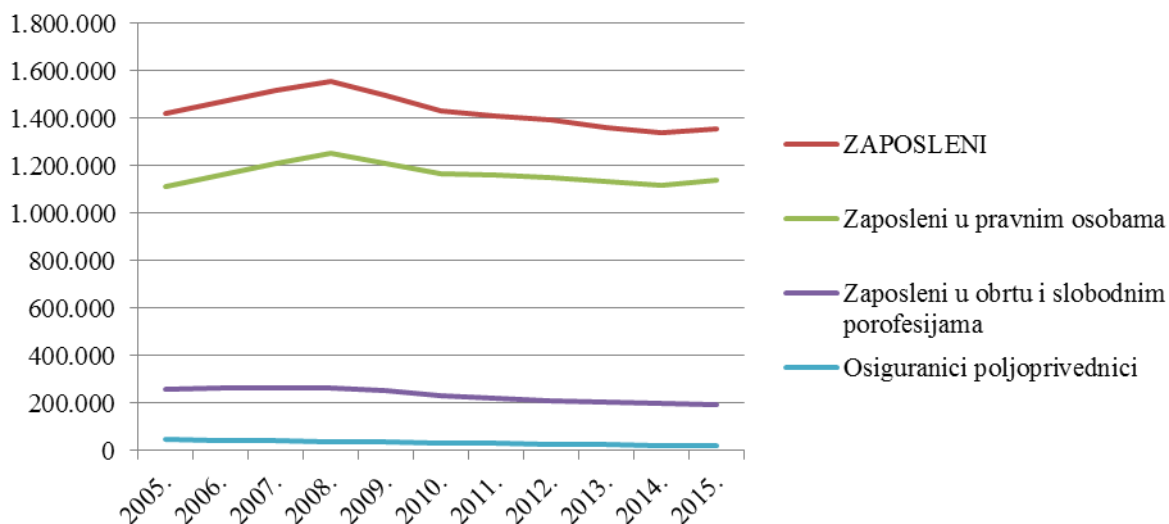
Grafikon 3. ukazuje nam na broj aktivnog stanovništva Hrvatske u razdoblju od 2005. do 2015. godine. Broj aktivnog stanovništva rastao je od 2005. godine sve do 2008. godine kada je iznosio 1 791 546 osoba. Razočaravajući su daljnji podaci kako se od 2008. godine broj aktivnog stanovništva smanjivao te je 2015. godine iznosio 1.642.474 što je za 149 072 osoba manje nego spomenute godine.

Grafikon 3. Aktivno stanovništvo RH

Izvor: Izrada autora prema : <http://www.hzz.hr/default.aspx?id=10055>

Na grafikonu 4. možemo vidjeti linije aktivnog stanovništva Hrvatske prema administrativnim izvorima. Također možemo uočiti kako linije na grafikonu rastu do 2008. godine kada doživljavaju vrhunac te nakon 2008. godine neprestano padaju. Broj zaposlenih u Hrvatskoj je bio najviši u 2008. godini i iznosio je 1 554 805 osoba dok se 2009. godini taj broj smanjio za 56 021 osobu te iznosio 1 498 784 osobe. Zaposlenih u pravnim osobama ima najviše, nakon toga zaposlenih u obrtu i slobodnim profesijama dok je osiguranih poljoprivrednika najmanje.

Grafikon 4. Aktivno stanovništvo prema administrativnim izvorima

Izvor: Izrada autora prema : <http://www.hzz.hr/default.aspx?id=10055>

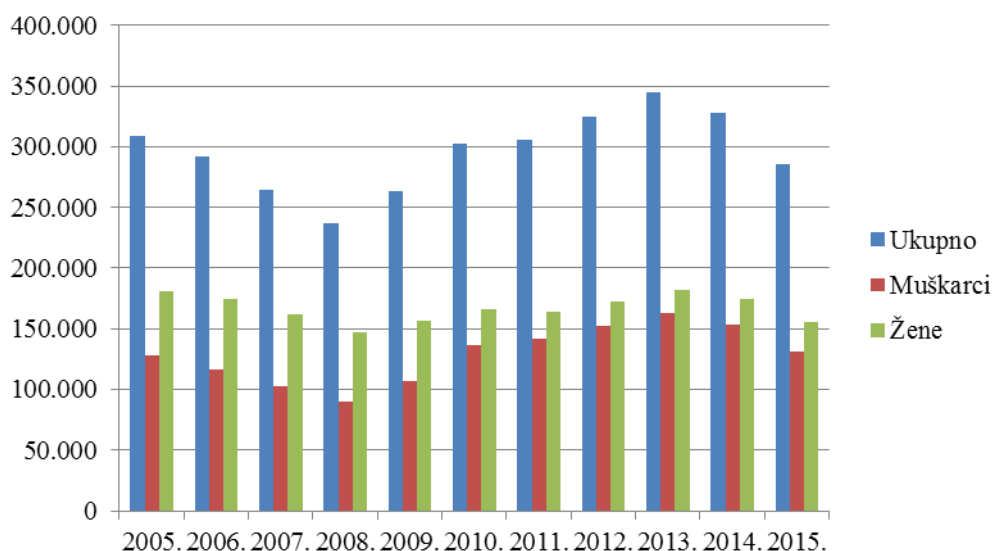
Kao što znamo jedna od bitnih posljedica krize u Hrvatskoj je povećanje nezaposlenosti. Nažalost taj broj se također povećava iz godine u godinu, a najveći broj nezaposlenih je označio 2013. godinu.⁴³

Sektori koji su bili najviše pogođeni krizom su trgovina, turizam, građevinska industrija te prerađivačka industrija, a industrijalizirane i regije s niskom zaposlenošću su najviše trpjele zbog krize.⁴⁴

Grafikon 5. prikazuje prosječan broj nezaposlenih prema spolu. Iz grafikona možemo uočiti kako je od 2005. do 2015. godine nezaposlenih žena bilo više nego nezaposlenih muškaraca. U 2008. godine broj nezaposlenih je bio najmanji i iznosio je 236 741, od kojih je 147 201 žena te 89 540 muškaraca dok je 2013. godine broj nezaposlenih bio najveći te je iznosio 345 112, od kojih je 182 042 žena te 163 070 muškaraca.

⁴³ <https://tradingeconomics.com/croatia/unemployment-rate> (25.04.2017)

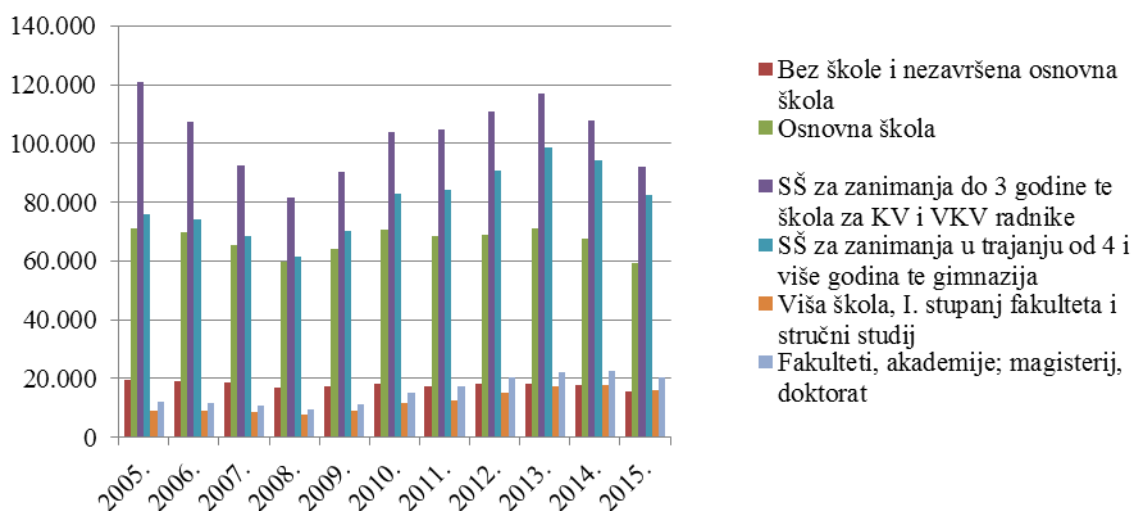
⁴⁴ <http://metro-portal.rtl.hr/sto-je-globalna-kriza-ucinila-hrvatskoj/43714> (15.03. 2017)

Grafikon 5. Prosječni broj nezaposlenih prema spolu od 2005. do 2015. godine

Izvor: Izrada autora prema : <http://www.hzz.hr/default.aspx?id=10055>

Nezaposlene osobe prema razini obrazovanja

Grafikon 6. Nezaposlene osobe prema razini obrazovanja

Izvor: Izrada autora prema : <http://www.hzz.hr/default.aspx?id=10055>

Na grafikonu 6. prikazane su nezaposlene osobe prema razini obrazovanja. Možemo vidjeti kako je najviše nezaposlenih osoba od 2005. do 2015. godine bilo iz kategorije SŠ za zanimanja do 3 godine te škola za KV i VKV radnike. Iz te kategorije broj nezaposlenih osoba bio je najviši 2005. godine i iznosio je 120 930 osoba, a najmanji 2008. godine te je iznosio 81 471 osoba. Od 2009. godine raste nezaposlenost prema svim razinama

obrazovanja. Najveći broj nezaposlenih osoba s najvećom razinom obrazovanja bio je u 2013. i 2014. godini.

Danas je gospodarska situacija nešto bolja nego prethodnih godina, a stopa rasta BDP-a od tri posto predstavlja stabilan rast koji treba iskoristiti za društvene i ekonomske promjene.⁴⁵

3.3. Utjecaj krize na studente

Na temelju istraživanja koje je provedeno u Sloveniji, oko trećina ispitanika u dobi između 18 i 25 godina procjenjuje da je kriza ozbiljno utjecala na njihove obitelji. Zanimljivo je da se taj utjecaj osjeća u ekonomskom, emocionalnom, ali i psihosocijalnom aspektu. Financijska solidarnost unutar obitelji također je porasla jer studenti više paze na to što kupuju, manje odlaze na putovanja i odmore.⁴⁶

Studenti mogu pronaći posao preko student servisa, bilo da je riječ o jednokratnom, stalnom ili periodičnom radu. U Hrvatskoj je nešto bolja situacija nego u susjednoj zemlji. Do 2008. godine bilježi se rast broja studenata koji su se učlanjivali u student servis, ali početkom krize rast se nije nastavio što je pozitivno jer nije bilo ni pada, te se od tada održava uzoran trend. Što se tiče ponude poslova i broja tvrtki koje traže usluge student servisa, slična je situacija. Rukovoditelji ističu kako iz godine u godinu neke tvrtke nestaju, dok se pojavljuju nove pa se broj drži na jednakoj razini. No uvođenjem fiskalizacije, sve je više ugostiteljskih objekata koji se prijavljuju u student servis u potrazi za studentima.⁴⁷

⁴⁵ <http://www.poslovnipuls.com/2017/02/07/evo-sto-najistaknutiji-domaci-analiticari-kazu-o-stanju-u-ekonomiji/>
(27.03.2017)

⁴⁶ <http://www.mojfaks.com/vijesti/zlo-i-naopako-slovenski-studenti-roditeljima-kupuju-hranu-i-placaju-racune>
(02.05.2017)

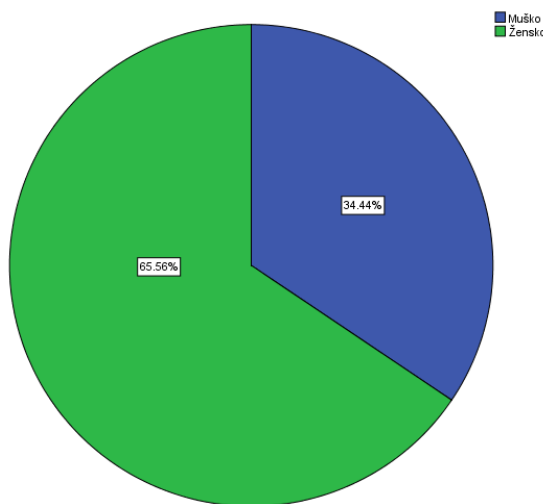
⁴⁷ <http://m.srednja.hr/Studenti/Vijesti/Osjecki-Studentski-servis-Sve-vise-ugostiteljskih-objekata-trazi-studente>
(02.05.2017)

4. EMPIRIJSKO ISTRAŽIVANJE UTJECAJA KRIZE NA STANDARD STUDENATA

Ovaj dio rada sastoji se od empirijskog istraživanja primjenom anketnog upitnika kojeg su popunjavali studenti Ekonomskog fakulteta u Splitu. Istraživanje je provedeno na uzorku od 90 studenata. Na temelju statističke obrade anketnog upitnika došlo je do prikupljenih odgovora. U nastavku rada biti će prikazani rezultati provedenog istraživanja.

4.1. Rezultati istraživanja

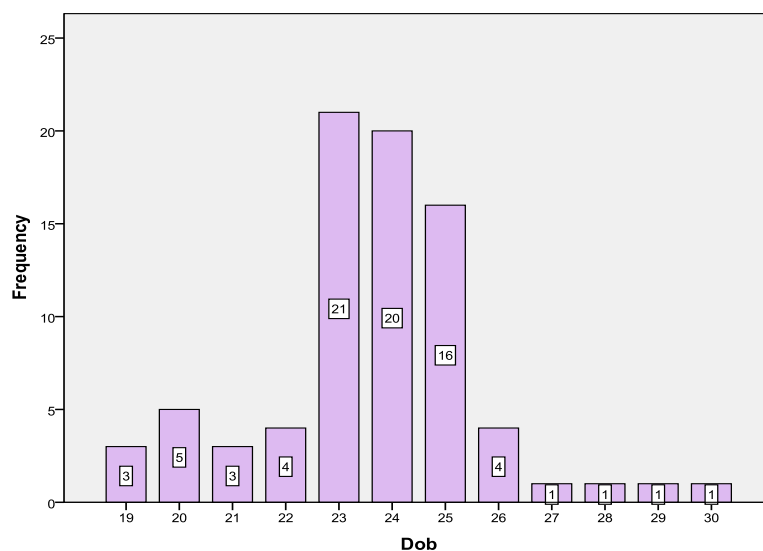
Iz grafikona 7. možemo vidjeti kako je u istraživanju sudjelovalo najviše ispitanika ženskog spola i to 65,56%, dok je ispitanika muškog spola u istraživanju sudjelovalo 34,44%.

Grafikon 7. Spol ispitanika

Izvor: Obrada autora

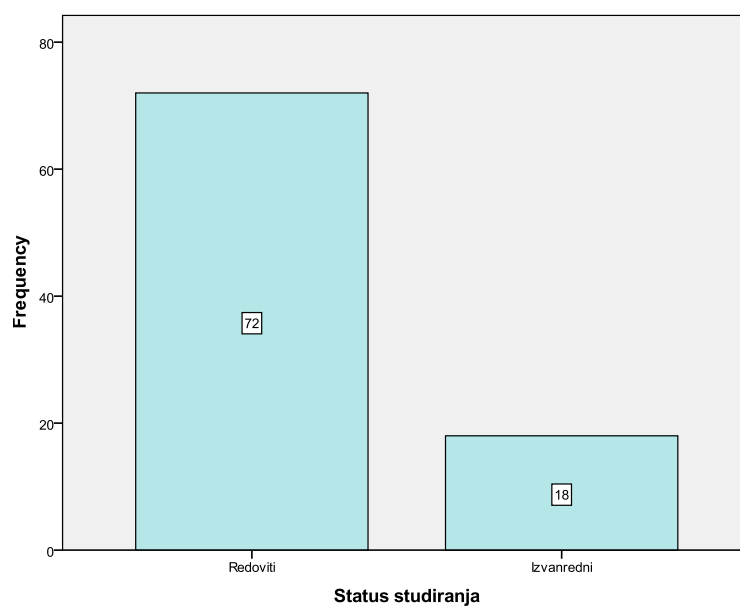
Iz grafikona 8. možemo vidjeti kako je najbrojnija skupina ispitanika dobi od 23 do 25 godina, odnosno 57 studenata što čini 63,3% cjelokupnog uzorka.

Grafikon 8. Dob ispitanika

Izvor: Obrada autora

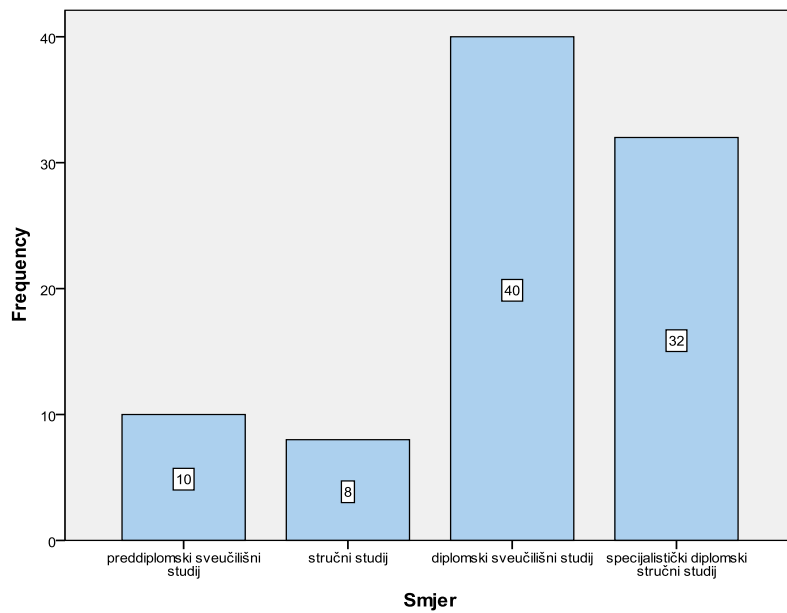
Na grafikonu 9. uočavamo strukturu ispitanika s obzirom na status studiranja. Većina ispitanika su redoviti studenti njih 72 dok je izvanrednih studenata 18.

Grafikon 9. Status studiranja

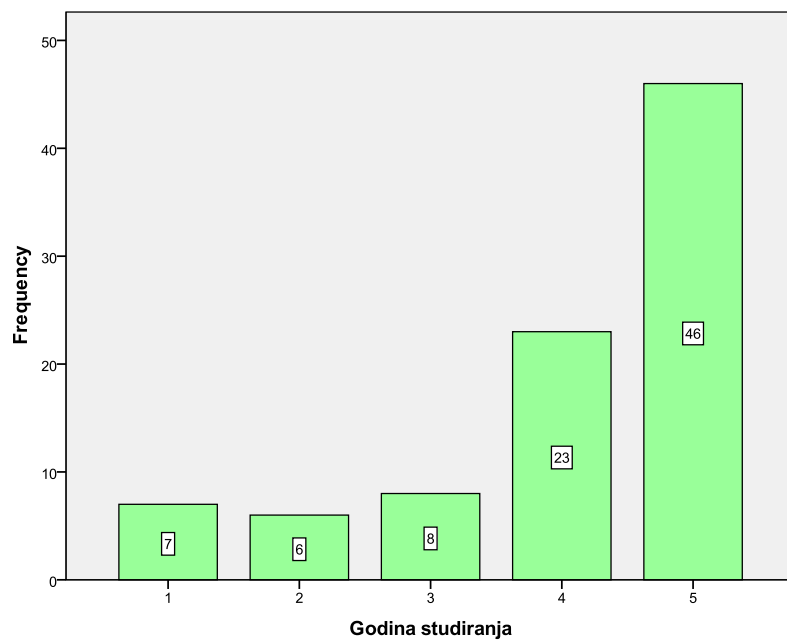
Izvor: Obrada autora

Grafikon 10. pokazuje nam da od ukupno 90 ispitanika 40 studenata studira na diplomskom sveučilišnom studiju, 32 na specijalističkom diplomskom stručnom studiju, 10 na preddiplomskom sveučilišnom studiju te 8 ispitanika je odgovorilo kako studira na stručnom studiju.

Grafikon 10. Smjer studija

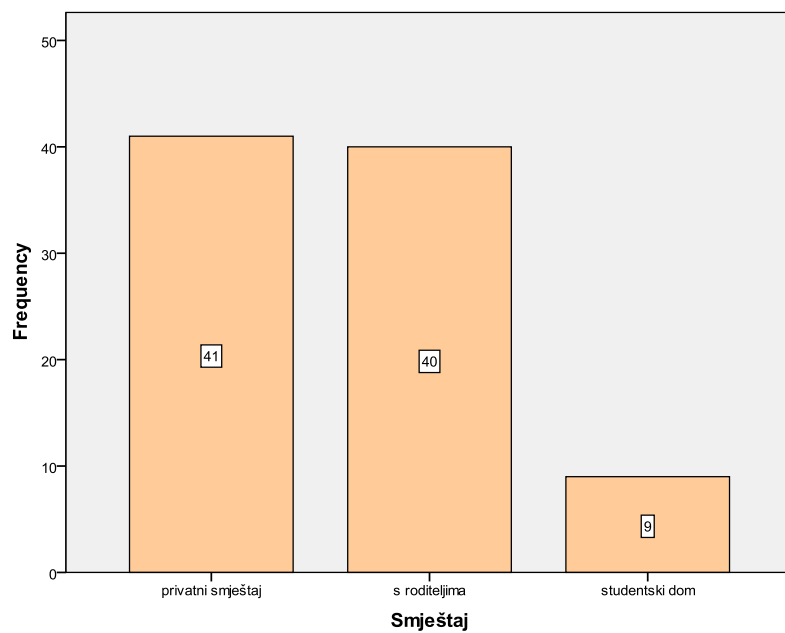
Izvor: Obrada autora

Grafikon 11. Godina studiranja

Izvor: Obrada autora

Grafikon 11. daje nam podatke o godini studiranja ispitanih studenata. Većina ispitanika njih 46 odgovorila je kako je na posljednoj 5 godini, 23 ih je odgovorilo da su na 4 godini, 8 na 3 godini studiranja, 7 na 1 godini studiranja te 6 ispitanika na 2 godini studiranja.

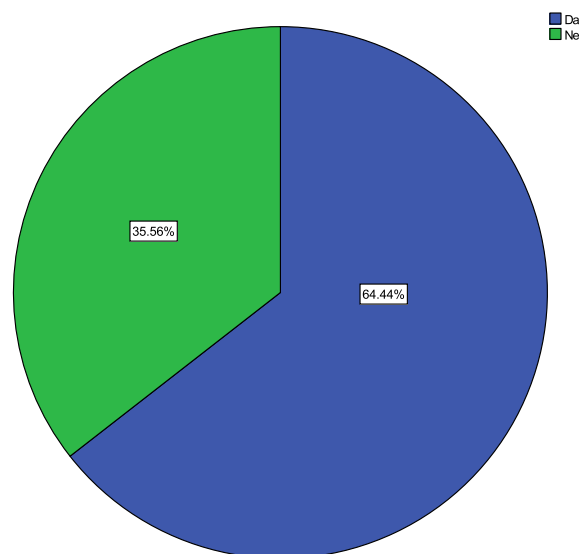

Grafikon 12. Smještaj tijekom studija

Izvor: Obrada autora

Iz prethodnog grafikona 12. uočljivo je kako ispitanici studenti tijekom studija uglavnom ili žive u privatnom smještaju ili žive s roditeljima, dok je samo mali broj njih smješteno u domu.

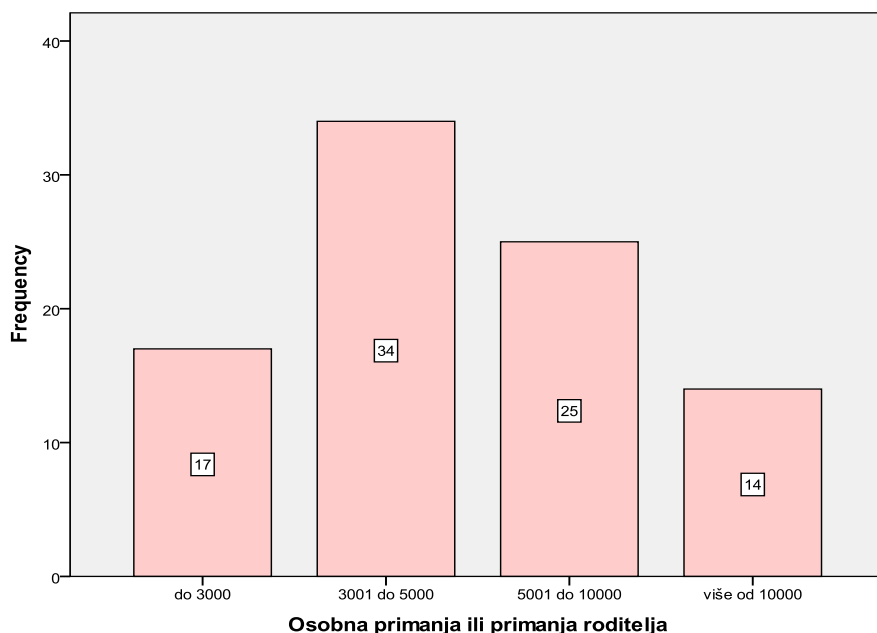
Grafikon 13. pokazuje nam kako su većina ispitanika odgovorila da rade uz studiranje i to njih 64,44%, dok 35,56% studenata samo studiraju.

Grafikon 13. Rad uz studij

Izvor: Obrada autora

Grafikon 14. daje nam podatke o osobnim primanjima studenata ili primanjima njihovih roditelja. Najveći broj ispitanika njih 34 odgovorilo je kako imaju primanja u rasponu od 3001 do 5000 kuna.

Grafikon 14. Osobna primanja ili primanja roditelja

Izvor: Obrada autora

U tablici 1. možemo vidjeti rezultate odgovore studenata na pitanje utjecaja svjetske gospodarske krize na gospodarsku situaciju u Hrvatskoj. 55,6 % ispitanika smatra je da je kriza u potpunosti utjecala na gospodarsku situaciju u Hrvatskoj, 28,9 % smatra da je kriza utjecala na gospodarsku situaciju u Hrvatskoj, 14,4% ne smatraju ili niti smatraju niti ne smatraju da je kriza utjecala na gospodarsku situaciju u Hrvatskoj dok je 1 ispitanik odgovorio kako uopće ne smatra da je kriza utjecala na gospodarsku situaciju u Hrvatskoj.

Tablica 1: Svjetska gospodarska kriza je utjecala na gospodarsku situaciju u Hrvatskoj

		Frekvencija	Postotak	Valjani postotak	Kumulativni postotak
Valjano	Uopće ne smatram	1	1.1	1.1	1.1
	Ne smatram	4	4.4	4.4	5.6
	Niti smatram, niti ne smatram	9	10.0	10.0	15.6
	Smatram	26	28.9	28.9	44.4
	U potpunosti smatram	50	55.6	55.6	100.0
	Ukupno	90	100.0	100.0	

Izvor: Obrada autora

Rezultati tablice 2. pokazuju kako je kriza utjecala na odabir fakulteta. 51,1 % ispitanika odgovorilo je kako uopće ne smatra da je kriza utjecala na njihov odabir fakulteta, 30% ispitanika ne smatra ili niti smatra, niti ne smatra da je kriza utjecala na odabir fakulteta dok 18,2 % ispitanika smatra i u potpunosti smatra da je kriza utjecala na odabir fakulteta.

Tablica 2: Kriza je utjecala na odabir fakulteta

		Frekvencija	Postotak	Valjani postotak	Kumulativni postotak
Valjano	Uopće ne smatram	46	51.1	51.1	51.1
	Ne smatram	13	14.4	14.4	65.6
	Niti smatram, niti ne smatram	14	15.6	15.6	81.1
	Smatram	11	12.2	12.2	93.3
	U potpunosti smatram	6	6.7	6.7	100.0
	Ukupno	90	100.0	100.0	

Izvor: Obrada autora

Tablica 3: Kriza je utjecala na odabir mjesta studiranja

		Frekvencija	Postotak	Valjani postotak	Kumulativni postotak
Valjano	Uopće ne smatram	42	46.7	46.7	46.7
	Ne smatram	10	11.1	11.1	57.8
	Niti smatram, niti ne smatram	17	18.9	18.9	76.7
	Smatram	9	10.0	10.0	86.7
	U potpunosti smatram	12	13.3	13.3	100.0
	Ukupno	90	100.0	100.0	

Izvor: Obrada autora

Iz tablice 3. prikazani su rezultati o utjecaju krize na odabir mjesta studiranja. 57,8% ispitanika odgovorilo je kako uopće ne smatra ili ne smatra da je kriza utjecala na odabir mjesta studiranja, 23,3% smatra te u potpunosti smatra da je kriza utjecala na odabir mjesta studiranja, dok 18,9 % niti smatra, niti ne smatra da je kriza utjecala na odabir mjesta studiranja.

Tablica 4: Kriza je utjecala na osobnu potrošnju

		Frekvencija	Postotak	Valjani postotak	Kumulativni postotak
Valjano	Uopće ne smatram	6	6.7	6.7	6.7
	Ne smatram	15	16.7	16.7	23.3
	Niti smatram, niti ne smatram	22	24.4	24.4	47.8
	Smatram	33	36.7	36.7	84.4
	U potpunosti smatram	14	15.6	15.6	100.0
	Ukupno	90	100.0	100.0	

Izvor: Obrada autora

Iz tablice 4. prikazani su rezultati mišljenja studenata o utjecaju krize na osobnu potrošnju. 52,3% ispitanika odgovorilo je kako smatra i u potpunosti smatra da je kriza utjecala na osobnu potrošnju, 24,4 % niti smatra, niti ne smatra da je kriza utjecala na osobnu potrošnju te 23,4% ispitanika ne smatra i uopće ne smatra da je kriza utjecala na osobnu potrošnju.

Tablica 5: Utjecaj krize na odluku o radu uz studiranje

		Frekvencija	Postotak	Valjani postotak	Kumulativni postotak
Valjano	Uopće nije utjecala	28	31.1	31.1	31.1
	Nije utjecala	14	15.6	15.6	46.7
	Niti je utjecala, niti nije utjecala	20	22.2	22.2	68.9
	Utjecala je	15	16.7	16.7	85.6
	U potpunosti je utjecala	13	14.4	14.4	100.0
	Ukupno	90	100.0	100.0	

Izvor: Obrada autora

Tablica 5. daje nam rezultate pitanja o utjecaju krize na odluku o radu uz studiranje. 46,7% ispitanika odgovorilo je kako kriza uopće nije utjecala ili nije utjecala na odluku o radu uz studiranje, 31,1% ispitanika smatra da je kriza utjecala i u potpunosti utjecala na odluku o radu uz studiranje te je 22,2% odgovorilo da niti je utjecala, niti nije utjecala na odluku o radu uz studiranje.

Tablica 6: Utjecaj krize na izbor smještaja

		Frekvencija	Postotak	Valjani postotak	Kumulativni postotak
Valjano	Uopće nije utjecala	37	41.1	41.6	41.6
	Nije utjecala	14	15.6	15.7	57.3
	Niti je utjecala, niti nije utjecala	20	22.2	22.5	79.8
	Utjecala je	12	13.3	13.5	93.3
	U potpunosti je utjecala	6	6.7	6.7	100.0
	Ukupno	89	98.9	100.0	
	Bez odgovora	1	1.1		
Ukupno		90	100.0		

Izvor: Obrada autora

U tablici 6. vidljivi su rezultati utjecaja krize na izbor smještaja. Većina ispitanika njih 56,7% odgovorilo je kako kriza uopće nije utjecala ili nije utjecala na izbor smještaja. 22,2% odgovorilo je kako kriza niti je utjecala, niti nije utjecala na izbor smještaja, 20 % ispitanika odgovorilo je kako je kriza utjecala te u potpunosti utjecala na izbor smještaja, dok jedan ispitanik nije odgovorio na postavljeno pitanje.

Na temelju provedenog istraživanja možemo zaključiti sljedeće. Ispitani studenti Ekonomskog fakulteta u Splitu smatraju da je svjetska kriza utjecala na gospodarsku situaciju u Hrvatskoj, no da nije imala utjecaj na njihov odabir fakulteta. Ekonomski fakultet i dalje je jedan od najčešće biranih fakulteta. Kriza u Hrvatskoj nije utjecala niti na odabir mjesta studiranja niti na izbor smještaja. 70% ispitanih studenata smatra kako gospodarska situacija u Hrvatskoj nema veze s njihovom odlukom o radu uz studiranje. Studenti su odgovorili kako je gospodarska kriza u Hrvatskoj ipak imala utjecaj na njihovu osobnu potrošnju.

Približno slični rezultati o utjecaju recesije i siromaštva, te njihovom utjecaju na obitelj dobiveni su pilot istraživanjem u Sloveniji. Uzorak je proveden na 300 studenata sa ljubljanskog Fakulteta za društvene znanosti. Rezultati istraživanja pokazali su kako petina studenata u periodu krize novcem od stipendija ili studentskih poslova potpomaže kućni budžet. Više od trećine ispitanika u dobi od 18 i 25 godina procjenjuje da je kriza ozbiljno utjecala na njihovu obitelj. Financijska solidarnost unutar obitelji je porasla jer studenti više paze što kupuju te manje odlaze na putovanja i odmore zbog potpomaganja obiteljskom budžetu.

5. ZAKLJUČAK

Poslovna kriza predstavlja neplaniran i neželjen proces koji ima ograničeni vijek trajanja i mogućnost utjecanja koji šteti primarnim ciljevima. Temeljne faze procesa krize su potencijalna, latentna i akutna faza. Kombinacija poslovnih odluka i aktivnosti s nepovoljnim razvojem mogu uzrokovati ili pojačati moguću krizu.

Kriza negativno utječe na javni lik poduzeća, organizacije, na njezinu sposobnost normalnog funkcioniranja te na osobni imidž vodećih menadžera. Kriza ugrožava sposobnost preživljavanja organizacije, onemogućuje ostvarenje ciljeva, a ponekad i njihov opstanak. Simptomi krize u financijskom području su smanjenje novčanog toka, likvidnosti, prometa, te rentabilnosti i povećanje stupnja zaduženosti. Također kriza dovodi do nezadovoljstva radnika, štrajka, visoke stope fluktuacije te raste neefikasnost cjelokupnog poslovnog procesa.

Zbog kolapsa velikih financijskih institucija u SAD-u kriza se brzo proširila po cijelom svijetu. Pet glavnih mehanizama širenja krize su: izravni radni kanal potaknut financijskim akceleratorom/deceleratorom, bankovni bilančni kanal, kamatni kanal, fiksni kanal i kanal kompleksnosti. Kriza u Hrvatskoj manifestirala se zaustavljanjem gospodarskog rasta, smanjivanjem proizvodnje i potrošnje te padom BDP-a. Jedna od bitnih posljedica krize u Hrvatskoj je povećanje nezaposlenosti.

Na temelju provedenog empirijskog istraživanja možemo zaključiti sljedeće. Većina ispitanih studenata Ekonomskog fakulteta u Splitu smatra da je svjetska kriza utjecala na gospodarsku situaciju u Hrvatskoj, no da nije imala utjecaj na njihov odabir fakulteta. Bez obzira na veliki broj nezaposlenih sa završenim ekonomskim fakultetom i dalje je jedan od najčešće biranih fakulteta. Kriza u Hrvatskoj nije utjecala niti na odabir mjesta studiranja niti na izbor smještaja. 70% ispitanih studenata smatra kako gospodarska situacija u Hrvatskoj nema veze s njihovom odlukom o radu uz studiranje. Ispitani studenti odgovorili su kako je gospodarska kriza u Hrvatskoj ipak imala utjecaj na njihovu osobnu potrošnju, koja se smanjila.

Zaključno tome povezujemo utjecaj gospodarske krize u Hrvatskoj sa smanjenom osobnom potrošnjom i samim time smanjenjenim BDP-om. Usporedivši istraživanje provedeno na slovenskim studentima s našim istraživanjem možemo primjetiti kako je kriza kod oboje utjecala na smanjenu osobnu potrošnju na način da je povećan oprez prilikom trošenja novca zbog smanjenog dohotka. To dokazuje da kriza u gospodarstvu predstavlja pogoršanje ukupnog gospodarskog razvoja. Bitno je imati dobro razvijen proces upravljanja krizom kako

bi se preventivnim djelovanjem uspostavio visok stupanj spremnosti prema budućim promjenama temeljnih varijabli te jačanje kompetentnosti menadžmenta.

LITERATURA:

1. Benić, Đ., (2012): Ekonomska kriza u Europi i hrvatsko gospodarstvo, Sveučilište u Dubrovniku
2. Benolić, M. (2012): Svjetska ekonomska kriza: razvoj utjecaj na Republiku Hrvatsku i subjektivni stavovi studenata, Pravni fakultet Zagreb
3. Buble, M., Cingula, M., Dulčić, Z., et al. (1997): Strateški menadžment, Zagreb: Sinergija
4. Funda, D., (2011): Doprinos međunarodnih norma u rješavanju poslovnih kriza, Časopis za ekonomiju i politiku tranzicije, Tuzla
5. Kešetović, Ž., Toth, I., (2012): Problemi kriznog menadžmenta, Veleučilište Velika Gorica
6. Legčević, J., Taučer, K. (2014): Krizni menadžment u funkciji nove teorije menadžmenta, Ekonomski vjesnik : Review of Contemporary Entrepreneurship, Business, and Economic Issues, Osijek
7. Majić, J., Manucci, M. (2011): Jezična analiza prevedenice ' krizno upravljanje ', Zbornik radova IV. Međunarodne konferencije Dani kriznog upravljanja
8. Nardi, M., French, E., Benson, D. (2012): Consumption and the Great Recession, Economic Perspectives, Federal Reserve Bank of Chicago, issue Q I,
9. Obadić, A. (2011): Utjecaj financijske krize na globalno tržište rada, Ekonomski fakultet Zagreb
10. Osmanagić-Bedenik, N. (2007): Kriza kao šansa: kroz poslovnu krizu do poslovnog uspjeha. 2 dopunjeno izdanje Zagreb: Školska knjiga
11. Osmanagić-Bedenik, N. (2010): Krizni menadžment: teorija i praksa, Zbornik Ekonomskog fakulteta u Zagrebu, 8(1)
12. Prohaska, Z., Draženović Olgić, B., Suljić, S. (2011): Uloga banaka u recesiji hrvatskog gospodarstva, Zagreb
13. Sučević, D. (2010): Krizni menadžment: vodič kroz planiranje, prevenciju i oporavak (s primjerima iz prakse). Zagreb: Lider press
14. Tomić, Z., Milas, Z., (2007): Strategija kao odgovor na krizu, Politička misao : časopis za politologiju, Zagreb

15. Zavišić, Ž., Bilić, I., Zavišić, S., (2011): Interna komunikacija u kriznim situacijama, Zbornik radova IV. Međunarodne konferencije Dani kriznog upravljanja
16. Zelenika, R., (2000): Metodologija i tehnologija izrade znanstvenog i stručnog djela, Ekonomski fakultet Rijeka
17. Žigman, A., Klobučar, I., Jalšenjak, B., (2016): Utjecaj financijske krize na društvenu preraspodjelu: razlozi, rezultati i etički osvrt, Zagreb
18. Weifang, L., Xiangyang, Y. (2014) The Impact of the Global Financial Crisis on Mortgage Pricing and Credit Supply, Journal of International Financial Markets, Institutions and Money, vol. 29, issue C, 336-363

Internet izvori:

1. <http://metro-portal.rtl.hr/sto-je-globalna-kriza-ucinila-hrvatskoj/43714> (15.03. 2017)
2. <http://ekonomskiportal.com/gospodarska-kriza-21-stoljeca/> (10.03.2017)
3. <http://ekonomskiportal.com/gospodarska-kriza-21-stoljeca/> (10.03.2017)
4. <http://ekonomskiportal.com/posrnuli-divovi/> (11.03.2017)
5. <https://crnacronika.wordpress.com/2008/12/19/gospodarska-kriza-kuga-21stoljeca/> (09.03.2017)
6. <http://ekonomskiportal.com/gospodarska-kriza-21-stoljeca/> (08.03.2017)
7. <http://www.poslovnipuls.com/2017/02/07/evo-sto-najistaknutiji-domaci-analiticari-kazu-o-stanju-u-ekonomiji/> (27.03.2017)
8. <http://www.businessdictionary.com/definition/crisis.html> (20.04.2017)
9. <https://www.boundless.com/economics/textbooks/boundless-economics-textbook/economic-crises-33/fundamentals-of-banking-crises-132/consequences-of-banking-crises-525-12621/> (21.04.2017)
10. <http://www.mfin.hr/hr/javni-dug> (25.04.2017)
11. <https://tradingeconomics.com/croatia/unemployment-rate> (25.04.2017)
12. <http://m.srednja.hr/Studenti/Vijesti/Osjecki-Studentski-servis-Sve-vise-ugostiteljskih-objekata-trazi-studente> (02.05.2017)
13. <http://www.mojfaks.com/vijesti/zlo-i-naopako-slovenski-studenti-roditeljima-kupuju-hranu-i-placaju-racune> (02.05.2017)

SAŽETAK

Utjecaj krize na standard studenata tema je ovog završnog rada. Poslovnu krizu možemo opisati kao situaciju u kojoj poduzeće dođe iznenada, čak i bez svoje krivnje te je opisujemo kao neplaniran i neželjan proces koji ima ograničeni vijek trajanja.

Pod velikim pritiskom su globalna financijska tržišta a sve je počelo povećanim gubicima na američkim drugorazrednim hipotekama. Raširilo se i izvan granica SAD-a te izvan hipotekarnog tržišta. Na hrvatskom tržištu kriza je zabilježena pojavama koje su karakteristične i za druge države obuhvaćene krizom. Bilježi se pad kredita, rast nezaposlenosti, rast javnog duga te smanjenje BDP-a. Što se tiče utjecaja krize na studente tu je bolja situacija, kroz vrijeme krize broj studenata učlanjenih u student servis se nije smanjivao. Rezultati provedenog anketnog upitnika ukazuju kako studenti smatraju da je svjetska kriza utjecala na gospodarsku situaciju u Hrvatskoj ali da nije imala utjecaj na njihov odabir fakulteta niti odabir mjesta studiranja.

Ključne riječi: kriza, tržište, studenti

SUMMARY

The theme of this final paper is the impact of the crisis on student standard. A business crisis could be described as a situation in which a company finds itself suddenly, even without its guilt, and it is an unplanned and unwanted process with limited lifespan.

Global financial markets are under great pressure and everything began with increased losses on US subprime mortgages. It spreaded beyond the US borders and outside the mortgage market. On the Croatian market, the crisis has been notified by phenomena that are characteristic for other countries in crisis as well. There is a decline in credit, unemployment growt, public debt growt and GDP decline. As for the impact of the crisis on students, there is a better situation – during the crisis the number of students enrolled in the student service did not decrease. The results of a survey indicate that students believe the word crisis has had an impact economic situation in Croatia but that it has not had an impact on their faculty or studying place choise.

Key words: crisis, market, students

POPIS SLIKA

Slika 1. Faze kriznog procesa.....	6
Slika 2. Izvori poslovne krize.....	9
Slika 3. Vanjski i unutarnji uzroci krize.....	11
Slika 4. Faze procesa upravljanja krizom.....	15

POPIS TABLICA

Tablica 1: Svjetska gospodarska kriza je utjecala na gospodarsku situaciju u Hrvatskoj.....	29
Tablica 2: Kriza je utjecala na odabir fakulteta.....	30
Tablica 3: Kriza je utjecala na odabir mjesta studiranja	30
Tablica 4: Kriza je utjecala na osobnu potrošnju	30
Tablica 5: Utjecaj krize na odluku o radu uz studiranje.....	31
Tablica 6: Utjecaj krize na izbor smještaja	32

POPIS GRAFIKONA

Grafikon 1. Javni dug od 2005. do 2015. godine (u milijunima kuna) Error! Bookmark not defined.	20
Grafikon 2. Bruto domaći proizvod od 2005. do 2015. godine u %	20
Grafikon 3. Aktivno stanovništvo RH.....	21
Grafikon 4. Aktivno stanovništvo prema administrativnim izvorima.....	22
Grafikon 5. Prosječni broj nezaposlenih prema spolu od 2005. do 2015. godine.....	23
Grafikon 6. Nezaposlene osobe prema razini obrazovanja	23
Grafikon 7. Spol	25
Grafikon 8. Dob.....	26
Grafikon 9. Status studiranja.....	26
Grafikon 10. Smjer.....	27
Grafikon 11. Godina studiranja.....	27
Grafikon 12. Smještaj.....	28
Grafikon 13. Rad uz studij	28
Grafikon 14. Rad uz studij	29

PRILOG 1: ANKETNI UPITNIK

Anketni upitnik

Poštovani, studentica sam Ekonomskog fakulteta u Splitu i za potrebe izrade završnog rada pod naslovom "Utjecaj krize na standard studenata" provodim ovu anketu. Anketa je u potpunosti anonimna te će se rezultati koristiti isključivo u prethodno navedene svrhe. Zahvaljujem se na izdvojenom vremenu za popunjavanje ankete.

1. Spol

- a) muško
- b) žensko

2. Dob

3. Status studiranja

- a) redoviti
- b) izvanredni

4. Smjer

- a) preddiplomski sveučilišni studij
- b) stručni studij
- c) diplomski sveučilišni studij
- d) specijalistički diplomski stručni studij

5. Godina studiranja

- a) 1
- b) 2
- c) 3
- d) 4
- e) 5

6. Smještaj

- a) s roditeljima
- b) privatni smještaj
- c) studentski dom

7. Rad uz studij

- a) da
- b) ne

8. Kolika su vaša primanja ili primanja Vaših roditelja

- a) do 3000
- b) 3001 do 5000
- c) 5001 do 10000
- d) više od 10000

9. Smatrate li da je svjetska gospodarska kriza utjecala na gospodarsku situaciju u Hrvatskoj

- a) uopće ne smatram
- b) ne smatram
- c) niti smatram, niti ne smatram
- d) smatram
- e) u potpunosti smatram

10. Smatrate li da je kriza utjecala na Vaš odabir fakulteta

- a) uopće ne smatram
- b) ne smatram
- c) niti smatram, niti ne smatram
- d) smatram
- e) u potpunosti smatram

11. Smatrate li da je kriza utjecala na Vaš odabir mjesta studiranja

- a) uopće ne smatram

- b) ne smatram
- c) niti smatram, niti ne smatram
- d) smatram
- e) u potpunosti smatram

12. Smatrate li da je kriza utjecala na Vašu potrošnju

- a) uopće ne smatram
- b) ne smatram
- c) niti smatram, niti ne smatram
- d) smatram
- e) u potpunosti smatram

13. Koliko je kriza utjecala na Vas da radite uz studiranje

- a) uopće nije utjecala
- b) nije utjecala
- c) niti je utjecala, niti nije utjecala
- d) utjecala je
- e) u potpunosti je utjecala

14. Koliko je kriza utjecala na Vaš izbor smještaja

- a) uopće nije utjecala
- b) nije utjecala
- c) niti je utjecala, niti nije utjecala
- d) utjecala je
- e) u potpunosti je utjecala